

Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego w sprawie zaangażowanych szkół wyższych w procesie kształtowania Europy

(opinia z inicjatywy własnej)

(2016/C 071/03)

Sprawozdawca: Joost VAN IERSEL

Dnia 19 marca 2015 r. Europejski Komitet Ekonomiczno-Społeczny postanowił, zgodnie z art. 29 ust. 2 regulaminu wewnętrznego, sporządzić opinię z inicjatywy własnej w sprawie

zaangażowanych szkół wyższych w procesie kształtowania Europy

(opinia z inicjatywy własnej).

Sekcja Zatrudnienia, Spraw Społecznych i Obywatelstwa, której powierzono przygotowanie prac Komitetu w tej sprawie, przyjęła swoją opinię dnia 19 listopada 2015 r.

Na 512. sesji plenarnej w dniach 9 i 10 grudnia 2015 r. (posiedzenie z dnia 9 grudnia 2015 r.) Europejski Komitet Ekonomiczno-Społeczny stosunkiem głosów 143 do 1 (7 osób wstrzymało się od głosu) przyjął następującą opinię:

1. Zalecenia

1.1. Przyszłość Europy jest w dużym stopniu uzależniona od dostępności najbardziej aktualnej wiedzy i utalentowanych osób w otwartym i opartym na wiedzy społeczeństwie. Szkoły wyższe mają w tym procesie istotną rolę do odegrania. Jeśli każde państwo członkowskie będzie działać samo, rezultat nigdzie nie będzie idealny.

1.2. EKES podkreśla, że kompetencje krajowe i unijne powinny być dzielone i należy je dopracować, tak aby można było utworzyć europejski obszar szkolnictwa wyższego. Dla wspierania jakości szkolnictwa wyższego w Europie bardzo użyteczna może być też koncepcja uczelni obywatelskiej i przedsiębiorczej.

1.3. Obecna sytuacja pokazuje, że mimo poczynionych postępów nadal mamy do czynienia z licznymi przeszkodami i ograniczeniami, które utrudniają także skuteczne zaangażowanie UE. Zróżnicowanie kultur, interesy poszczególnych stron, brak zasobów finansowych oraz zmiany demograficzne często utrudniają dostosowaną do sytuacji reakcję na dynamiczne wyzwania, takie jak globalizacja, nowe technologie i mobilność.

1.4. EKES jest zdania, że instytucje europejskie powinny pełnić rolę katalizatora i przyspieszyć proces modernizacji europejskiego szkolnictwa wyższego, zarówno w zakresie kształcenia, jak i badań i innowacji. Szkoły wyższe mają autonomiczną misję, która służy interesowi publicznemu. Nie można przyjąć uniwersalnego podejścia z uwagi na zasadę pomocniczości i zróżnicowaną strukturę szkół wyższych. Strategiczne wytyczne oraz wsparcie na poziomie UE mogą jednak zdecydowanie pomóc ulepszyć warunki.

1.5. Zasadnicze znaczenie ma to, by Komisja stymulowała i forsowała program na rzecz przekształcenia europejskich szkół wyższych w dodatkowe motory wzrostu gospodarczego i spójności społecznej oraz dobrostanu społeczeństwa.

1.6. O modernizacji szkolnictwa wyższego należy wyraźnie wspomnieć w krajowych programach reform oraz w zaleceniach dla poszczególnych krajów.

1.7. UE powinna pokazać swoje zaangażowanie na rzecz szkolnictwa wyższego przy pomocy strategii „Europa 2020” (w tym semestru), programów Erasmus+, „Horyzont 2020”, funduszy regionalnych i funduszy spójności, a także poprzez ułatwienie mobilności transgranicznej studentom i wykładowcom.

1.8. Strategiczne konsultacje na szczeblu unijnym powinny stanowić wkład w dyskusje i projekty realizowane przez państwa i uczelnie we własnym zakresie oraz w ramach współpracy wzajemnej, z myślą o podniesieniu jakości europejskich uczelni. Należy regularnie upowszechniać najlepsze praktyki.

1.9. EKES ponownie podkreśla, że instytucje szkolnictwa wyższego powinny koniecznie zapewnić sobie rzeczywistą autonomię, rozliczalność i przejrzystość, które są podstawowym warunkiem modernizacji⁽¹⁾. Warunków tych nie da się osiągnąć bez właściwego i adekwatnego finansowania.

1.10. Transformacja szkół wyższych w czasach zachodzących głębokich zmian społecznych i gospodarczych to proces długotrwały i pracochłonny. Uczelnie powinny przyjąć postawę otwartą na potrzeby społeczeństwa i uwzględnić także aktywne kontakty z innymi zainteresowanymi stronami.

1.11. EKES z zadowoleniem przyjmuje koncepcję uczelni obywatelskich oraz modelu „potrójnej helisy” i „poczwórnej helisy”⁽²⁾. Koncentrują się one na wprowadzeniu otwartości szkolnictwa wyższego, poszerzeniu dostępu, na kontekście regionalnym, włączeniu pomysłów wszystkich (potencjalnych) zainteresowanych stron do programów oraz na inteligentnych, najnowocześniejszych powiązaniach między badaniami naukowymi a kształceniem.

1.12. Uczelnie obywatelska ma wiele elementów wspólnych z uczelnią przedsiębiorczą. Akcentuje swoją autonomiczną misję i ma na uwadze znaczenie programów kształcenia oraz badań i innowacji dla rynku pracy oraz społeczeństwa. Dla określenia wymogów bardzo pomocne mogą być platformy zainteresowanych stron⁽³⁾. Użyteczne mogą okazać się również struktury partnerstw publiczno-prywatnych między szkołami wyższymi a wszelkiego rodzaju ugrupowaniami społecznymi.

1.13. Sprawami pierwszorzędnej wagi bez względu na specjalizację (nawet najlepszej) szkoły wyższej powinny pozostawać poziom nauczania i odpowiednie przygotowanie studentów do późniejszej pracy. Należy również nagradzać doskonałość w dziedzinie nauczania.

1.14. Komisja musi odgrywać stymulującą rolę w transgranicznych projektach twórczej wymiany między uczelniami, wykładowcami i studentami oraz w propagowaniu otwartości na świat; musi też w miarę potrzeb wspierać tworzenie instrumentów, takich jak U-Multirank, przeznaczonych dla studentów i innych zainteresowanych stron.

2. Aktualna sytuacja

2.1. Znaczne różnice między szkołami wyższymi w Europie wynikają z dużego zróżnicowania tradycji i kultur⁽⁴⁾. W 1999 r. proces boloński zapoczątkował skuteczne dążenia do modernizacji programów nauczania.

2.2. Od 2008 r. kryzys finansowy i gospodarczy zmusza uczelnie do jeszcze baczniejszej ponownej oceny własnych działań, a także do poszukiwania nowych źródeł finansowania i optymalnego wykorzystania środków finansowych. Zwiększa to rywalizację o ograniczone zasoby. Brak wystarczającego finansowania jest prawdziwym problemem dla wielu szkół wyższych i stanowi przeszkodę dla działań modernizacyjnych.

2.3. Głębokie i dynamiczne przemiany, którym w rezultacie globalizacji i nowych technologii podlega dziś społeczeństwo, odciskają swoje piętno na uczelniach. Szkolnictwo wyższe, badania naukowe i innowacje są podstawą trwałego ożywienia gospodarczego, ale ograniczenia finansowe i proces przekształceń ujawniają równie istotne niedostatki.

2.4. Jedną z zasadniczych spraw jest brak autonomii, rozliczalności i przejrzystości. Między poszczególnymi państwami członkowskimi występują tutaj znaczne rozbieżności⁽⁵⁾.

⁽¹⁾ Zob. opinia EKES-u w sprawie uniwersytetów dla Europy (Dz.U. C 128 z 18.5.2010, s. 48).

⁽²⁾ Zob. pkt 4.7.

⁽³⁾ Platformy te powinny składać się z partnerów biznesowych i społecznych oraz partnerów regionalnych.

⁽⁴⁾ W niniejszej opinii mianem szkół wyższych lub uczelni określa się wszystkie instytucje szkolnictwa wyższego. W niektórych krajach dokonuje się istotnego rozróżnienia między wyższymi szkołami badawczymi a wyższymi szkołami nauk stosowanych, podczas gdy w innych krajach terminu „szkoła wyższa” używa się w odniesieniu do obu wymienionych kategorii.

⁽⁵⁾ Sporządzona przez Europejskie Stowarzyszenie Uniwersytetów tablica wyników w zakresie autonomii pokazuje, że wciąż pozostaje wiele do zrobienia w dziedzinie autonomii organizacyjnej, finansowej, kadrowej czy akademickiej w różnych krajach (<http://www.university-autonomy.eu/>).

2.5. Z najlepszych praktyk wynika, że lepszą jakość i wyniki uzyskuje się poprzez dokonywanie przeglądu struktur i programów nauczania, a także poprzez większą otwartość i współpracę.

2.6. W dzisiejszych czasach szkolnictwo wyższe powinno być w zasięgu ręki wszystkich utalentowanych osób. Zasadzie równości zagraża coraz większa współzależność między dostępem do edukacji a pochodzeniem społeczno-ekonomicznym. Co więcej, w wielu krajach szkolnictwo wyższe w żaden sposób nie daje pewności zatrudnienia. W czasie kryzysu młodzi ludzie z wyższym wykształceniem bynajmniej nie byli chronieni przed bezrobociem.

2.7. Tendencje demograficzne są niekorzystne dla mniej konkurencyjnych obszarów, które są (coraz) mniej zaludnione. Często niesie to ze sobą poważne konsekwencje pod względem pozyskiwania nauczycieli i studentów oraz poziomu, jaki reprezentują. Niektórym krajom grozi drenaż mózgow. Nowe, prywatne szkoły wyższe w tych krajach nie zapewniają odpowiedniej jakości, a ich wyniki nie są satysfakcjonujące. Sytuację pogarsza brak środków finansowych na tradycyjne szkolnictwo wyższe.

2.8. Pragnienie zacieśnienia stosunków między uczelniami a społeczeństwem pobudza wszędzie dyskusje na temat roli uczelni w społeczeństwie oraz na temat sojuszków z innymi zainteresowanymi stronami, takimi jak przedsiębiorstwa, partnerzy społeczni i społeczeństwo obywatelskie.

2.9. Często boleśnie daje się odczuć niedopasowanie umiejętności absolwentów do potrzeb rynku pracy, podaży do popytu. Przedsiębiorstwa narzekają na brak wykwalifikowanych specjalistów, zwłaszcza w zawodach o profilu technicznym i w dziedzinie ICT. Szybkie przemiany światowych zasobów wiedzy oznaczają, że bardziej niż kiedykolwiek wcześniej potrzebny jest właściwy zestaw umiejętności na miarę XXI wieku, umożliwiający absolwentom regularne uaktualnianie ich wiedzy.

2.10. Ponadto nowe technologie i cyfryzacja zmuszają szkolnictwo wyższe do dostosowania i dopracowania stosowanych metod. Upowszechniają się nowe formy nauczania i uczenia się, w tym kształcenie skoncentrowane na studencie oraz kursy online. Niemniej jednak fizyczne kampusy uniwersyteckie będą nadal odgrywać kluczową rolę w społecznościach lokalnych i regionalnych jako miejsca służące jednocześnie edukacji, badaniom i tworzeniu sieci kontaktów.

2.11. Rośnie mobilność studentów, badaczy i nauczycieli akademickich na całym świecie. W górnym segmencie toczy się „walka o talenty”, jednak ogólny trend ma szerszy zakres. Jakość i atrakcyjność uczelni europejskich są podstawowymi czynnikami przyciągającymi studentów z zagranicy, co korzystnie wpływa na kształcenie i badania naukowe oraz przyczynia się do tworzenia trwałych sieci kontaktów.

2.12. Dążąc do lepszych wyników, (najlepsze) uczelnie często podkreślają znaczenie badań naukowych jako swojego najważniejszego zadania, a takiemu podejściu sprzyjają przepisy finansowe. Główny nacisk kładziony na badania naukowe zakłóca optymalną równowagę i interakcję między badaniami a nauczaniem.

3. Transformacja uczelni i ich otwarcie na świat zewnętrzny

3.1. Przekształcenie szkół wyższych w ośrodki wiedzy w społeczeństwie stanowiące nieodłączną część ekosystemu UE wywołuje dyskusje na temat zasadniczych cech szkolnictwa wyższego, na jakich powinny się opierać sposoby codziennego funkcjonowania.

3.2. Mimo różniących się sposobów podejścia wydaje się, że szkolnictwo wyższe powszechnie otwiera się na opinie i interesy podmiotów publicznych i prywatnych oraz studentów, jak również na takie kwestie, jak wzajemne stymulowanie pomysłów między badaniami naukowymi i kształceniem, zacieśniona współpraca i umiędzynarodowienie.

3.3. Dla większości szkół wyższych jest to proces długotrwały i pracochłonny. Dużym tradycyjnym instytucjom niełatwo jest zmienić swoje postępowanie. Ponadto w wielu krajach przeszkodą dla zmian są obowiązujące (polityczne) procedury mianowania członków rad zarządzających oraz wykładowców i pracowników naukowych. W takich sytuacjach rzadko zdarza się, aby uczelnia prezentowała niezależne stanowisko tak w sprawach zewnętrznych, jak i wewnętrznych. EKES uważa, że pierwszorzędne znaczenie, jeśli chodzi o szkolnictwo wyższe na całym kontynencie, należy przypisać otwarciu szkolnictwa wyższego na świat zewnętrzny oraz zachowaniu otwartej mentalności.

3.4. Badania naukowe najwyższej jakości oraz lepiej wyszkoleni, wysoko wykwalifikowani pracownicy są czynnikami niezbędnymi do zapewnienia odporności każdej gospodarki. Kryzys negatywnie wpłynął na rezultaty osiągnięte przez ośrodki wiedzy, a analizy wskazują na istnienie bezpośredniego związku między doskonałymi badaniami naukowymi i kształceniem a wynikami gospodarczymi.

3.5. Uczelnie nie koncentrują się już na wyższych sferach społeczeństwa. Ich liczba i skala radykalnie się zwiększyły. Sytuacja staje się coraz bardziej zróżnicowana: więcej kategorii, w szczególności wyższe szkoły nauk stosowanych obok wyższych szkół badawczych, regionalne szkoły wyższe obok uczelni krajowych i międzynarodowych; większa liczba wydziałów, zwłaszcza w sektorach ekonomicznym i technicznym itp.

3.6. Zwiększenie dostępu do szkolnictwa wyższego jest słusznym priorytetem polityki w całej Europie. 40 % przyszłego pokolenia w UE powinno móc uzyskać dyplom szkoły wyższej. Zupełnie nowe są ponadto programy nauczania, narzędzia uczenia się (wykorzystanie nowoczesnych mediów w nauczaniu mieszanym itp.), powiązanie badań naukowych z kształceniem oraz inne aspekty, takie jak umiędzynarodowienie i interes publiczny. Należy odpowiednio dostosować metody zarządzania.

3.7. Autonomicznym, rozliczalnym i przejrzystym szkołom wyższym należy zapewnić możliwie największą swobodę działania w ramach prawnych, które powinny stymulować siły oddolne i konkurencję, znacząco przyczyniając się do szerszego uczestnictwa i inteligentnej specjalizacji.

3.8. Za sprawą otwartej postawy, obejmującej aktywne kontakty z innymi zainteresowanymi stronami, uczelnie powinny zachować swoją funkcję podmiotów stymulujących wzrost, konkurencyjność i spójność społeczną.

3.9. Dla ekonomicznej efektywności społeczności lokalnych i regionalnych istotne znaczenie mogą mieć koncepcje uczelni obywatelskiej i uczelni przedsiębiorczej. Obie te idee wymagają zarówno determinacji, jak i ścisłej współpracy między uczelniami, powiązanych z nimi zainteresowanymi stronami oraz organami publicznymi.

4. Uczelnia obywatelska

4.1. EKES z zadowoleniem przyjmuje koncepcję uczelni obywatelskiej⁽⁶⁾. Obejmuje ona swym zakresem coś więcej niż nauczanie, badania akademickie i wiedzę. Uczelnia obywatelska aktywnie angażuje społeczeństwo i najbliższe otoczenie na wszystkich poziomach. Wszystkie szkoły wyższe mogą uzupełnić swoją działalność o wymiar społeczny, odgrywając zarówno rolę swoistej fabryki wytwarzającej wartości intelektualne dla społeczności, jak i modułu odbierającego doskonałe pomysły z otoczenia i przekształcającego je stosownie do własnego specyficznego kontekstu.

4.2. Procesy takie mają miejsce w całej Europie za sprawą badań naukowych powiązanych z potrzebami, uczenia się opartego na rozwiązywaniu problemów, współpracy między uczelniami a społecznościami lokalnymi, szkołami, szpitalami, przedsiębiorstwami itp. Trzeba jednak nadal wydatnie pracować nad budowaniem potencjału⁽⁷⁾.

4.3. Na poziomie regionalnym uczelnie mogą wspierać podejście holistyczne i pełnić główną rolę w jednoczeniu właściwych zainteresowanych stron z myślą o sprostaniu wspólnym wyzwaniom. Prawidłowo funkcjonująca uczelnia obywatelska może też odegrać ważną rolę w propagowaniu dorobku regionów znajdujących się w trudnej sytuacji.

4.4. Forma tego modelu będzie różna w zależności od uczelni. Obok uczelni, które bezpośrednio doświadczają trudności wynikających z mniejszej zasobności obszarów o słabych wynikach gospodarczych lub zmagających się z problemami demograficznymi, kryteria pozwalające zaklasyfikować uczelnię jako obywatelską dotyczą znacznie szerszej grupy. Obecnie uczelnie europejskie światowej klasy oraz uczelnie aspirujące do tej rangi coraz częściej, kierując się słuszną motywacją, angażują się w życie publiczne.

⁽⁶⁾ Model ten poparły różne organizacje, takie jak Europejska Sieć Współpracy Regionów w zakresie Badań i Innowacji (ERRIN) oraz Europejskie Konsorcjum Innowacyjnych Uniwersytetów (ECIU). Jego zdecydowanym orędownikiem jest również John Goddard, były zastępca prorektora Uniwersytetu w Newcastle.

⁽⁷⁾ Warsztaty EKES-u „Uniwersytety dla Europy”, 13 czerwca 2014 r.

4.5. Model uczelni obywatelskiej jest przeznaczony dla szkół wyższych, które pragną wykroczyć poza przestarzałe metody zarządzania czy tradycyjne podejścia. Jest to szczególnie ważne w sytuacjach, w których należy pobudzać młode talenty, aby wносиły wkład w gospodarkę krajową lub regionalną. Metodą sprzyjającą otwarciu i modernizacji powinna być zacieśniona współpraca z właściwymi zainteresowanymi stronami we wszystkich regionach.

4.6. Odpowiednie prezydencje Rady słusznie przyjęły podobne stanowisko w deklaracji z Lund i deklaracji rzymskiej⁽⁸⁾, uwydatniając potrzebę ukierunkowania badań naukowych na główne wyzwania naszych czasów, potrzebę wyjścia poza sztywne podejścia tematyczne i zaangażowania zainteresowanych stron z sektora zarówno publicznego, jak i prywatnego. Najważniejszym celem w kształtowaniu europejskiej przestrzeni badawczej i Unii innowacji są odpowiedzialne badania naukowe i innowacje, z uwzględnieniem wszystkich odpowiednich obszarów polityki i działalności. Zasadom tym przypisano również priorytetowe znaczenie w programie „Horyzont 2020”.

4.7. Obok modelu „potrójnej helisy”, obejmującego współpracę między uczelniami, sektorem prywatnym i rządem, istnieje model „poczwórnej helisy”, angażujący także lokalne społeczności i społeczeństwo obywatelskie. Charakteryzuje go silne poczucie przynależności do miejsca i poczucie celu oraz przejrzystość i rozliczalność wobec zainteresowanych stron i społeczeństwa. To dla społeczeństwa obywatelskiego nowa szansa na zaangażowanie się.

4.8. Jedną z konkretnych grup wymagających uwagi są absolwenci szkół wyższych. Potrzebne są szersze działania na poziomie europejskim, by zaangażować tę grupę we wspieranie uczelni w uzyskiwaniu lepszych wyników i ulepszaniu wizerunku. Europa mogłaby wzorować się na praktyce, którą powszechnie stosuje się w USA.

4.9. Absolwentów należy traktować jako nieodłączną część uczelnianej społeczności. Mogą pełnić rolę ambasadorów uczelni w skali regionalnej, krajowej lub międzynarodowej, a także stanowić siłę napędową dyskusji nad programami nauczania, co może okazać się szczególnie przydatne w czasach dynamicznie zachodzących zmian. Absolwenci mogą być pomocni w dyskusjach na temat równowagi między badaniami naukowymi a kształceniem oraz między badaniami naukowymi a rynkiem. Za szczególny cel można obrać wykorzystanie absolwentów w charakterze trenerów nowych absolwentów, zwłaszcza osób będących pierwszym studiującym pokoleniem w rodzinie, również tych mających obce pochodzenie.

4.10. Większa mobilność absolwentów skutkuje powstawaniem efektywnych sieci międzynarodowych, które w równym stopniu mogą przynosić korzyści uczelniom i przemysłowi.

5. Uczelnia przedsiębiorcza

5.1. Uczelnia obywatelska ma wiele elementów wspólnych z uczelnią przedsiębiorczą. Szkoły wyższe nie są przedsiębiorstwami. Realizują autonomiczną misję w interesie publicznym, w szczególności kształcą, prowadzą (najwyższej klasy) badania naukowe i wspierają wykorzystanie wiedzy przez ogół społeczeństwa. Uczelnia przedsiębiorcza koncentruje się na dwóch aspektach: kierowaniu i zarządzaniu instytucją oraz rozwijaniu u studentów umiejętności przedsiębiorczych oraz zmysłu inicjatywy.

5.2. Bardzo ważne jest dopasowanie programów nauczania do rynku pracy oraz znaczenie badań naukowych i innowacji dla społeczeństwa. Komunikacja i interakcja z sektorem prywatnym na poziomie krajowym lub regionalnym jest kluczowa dla sprostania wyzwaniom, przed którymi stoi społeczeństwo.

5.3. Mentalność gettowa przestała być użyteczna. Dynamiczny rozwój technologii i wyzwania społeczne wymagają ciągłego dostosowywania się. Sytuacja po stronie zapotrzebowania komplikuje się coraz bardziej, ponieważ wymaga umiejętności przekrojowych i interdyscyplinarnych, a także otwartego nastawienia wobec wszelkich nowości. Oprócz kompetencji zawodowych wiąże się to również z koniecznością rozwijania umiejętności. We wspólnym ustalaniu wymogów bardzo pomocne mogą być platformy zainteresowanych stron powiązane z uczelniami. Pracownicy dydaktyczni muszą być odpowiednio przygotowani do pracy w tak dynamicznym środowisku. We wszystkich rodzajach szkół wyższych w UE należy kształcić też umiejętności przedsiębiorcze⁽⁹⁾.

⁽⁸⁾ Deklaracja z Lund z 2009 r., deklaracja rzymska z 2014 r.

⁽⁹⁾ Zalecenie w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie (2006/962/WE). Inicjatywność i przedsiębiorczość oznaczają zdolność osoby do wcielania pomysłów w czyn. Obejmuje to kreatywność, innowacyjność i podejmowanie ryzyka, a także zdolność do planowania przedsięwzięć i prowadzenia ich aż do osiągnięcia zamierzonych celów.

5.4. Tak samo użyteczne mogą być struktury partnerstw publiczno-prywatnych łączące uczelnie i ugrupowania społeczne, takie jak środowisko biznesu czy sektor opieki zdrowotnej.

5.5. Cennym projektem dla uczelni byłoby utworzenie „łańcuchów wartości w kształceniu” we współpracy z sektorami działalności gospodarczej. Ma on na celu zwłaszcza:

- ułatwienie komunikacji i wymiany informacji ze środowiskami biznesowymi w celu poprawy efektów uczenia się z korzyścią dla absolwentów i przedsiębiorstw,
- rozdzielenie zasobów i funduszy pomiędzy różne elementy „łańcucha edukacyjnego”, począwszy od Komisji i krajowych ministerstw, poprzez władze szkół, a skończywszy na studentach. Jednocześnie należy propagować kształcenie techniczne i przyuczanie do zawodu.

5.6. Specjalizację, profil i wizerunek uczelni będą też wzmacniały stosowane w niektórych państwach członkowskich umowy o realizację (*performance agreement*). Mogą one koncentrować się na zagadnieniach międzynarodowych lub regionalnych, zwiększać ambicje i jakość programów oraz poziom studentów. Dla osiągnięcia tego celu kluczowe znaczenie ma konsekwentne zaangażowanie po obu stronach (rządów i szkolnictwa wyższego).

5.7. Innowacje powinny wpływać na badania naukowe i kształcenie oraz na zarządzanie. Dobrym przykładem udanych oddolnych udoskonaleń jest HEInnovate, niezależne narzędzie do samooceny online stworzone przez Komisję Europejską⁽¹⁰⁾. Należy zachęcać do powszechniejszego korzystania z tego narzędzia.

5.8. Studenci pragnący być bardziej mobilni mogą korzystać z dostępnych na całym świecie programów uniwersyteckich oraz z szerokiego wachlarza konkurujących ze sobą kursów online. Porównywalność i przejrzystość powinny stymulować konkurencję i konwergencję pod względem wyników. Narzędzia przejrzystości, takie jak U-Multirank, mają w UE ogromny potencjał i uczelnie powinny rozważyć sposoby ich skuteczniejszego wykorzystania.

5.9. Wszystkie utalentowane osoby powinny mieć równe szanse na podjęcie nauki w szkołach wyższych. Coraz powszechniejsze stają się systemy kształcenia płatnego. Wskutek tego studenci mają coraz bardziej krytyczny stosunek do kształcenia, jakie otrzymują. Wprowadzenie opłat nie powinno jednak w żaden sposób prowadzić do selekcji społecznej. Wsparcie dla studentów (oparte na kryteriach społeczno-ekonomicznych) powinno zapewniać sprawiedliwy i powszechny dostęp do właściwego kształcenia. Nie należy ponadto nadużywać systemów opłat, by zastąpić istniejące finansowanie publiczne.

5.10. Również zmiany demograficzne wymagają dodatkowych wysiłków na rzecz zwiększenia liczby absolwentów w odpowiednich regionach, by wspierać zwłaszcza odporność i przyszłą żywotność tych obszarów.

5.11. Zarówno ze względu na studentów, jak i na przedsiębiorstwa, szkolnictwo wyższe i badania naukowe wymagają mocnych wzajemnych powiązań. Jednak w modelach finansowania nadrzędną wagę przyznaje się zwykle wynikom badań naukowych, co sprawia, że mniejsza jest liczba nauczycieli akademickich rzeczywiście prowadzących zajęcia dydaktyczne.

5.12. Szkoły wyższe muszą należycie uwzględnić fakt, że zdecydowana większość absolwentów posiadających licencjat lub dyplom magistra, a nawet doktora, podejmie pracę poza uczelnią, w społeczeństwie i w sektorze przedsiębiorstw. W związku z tym sprawą pierwszorzędnej wagi bez względu na specjalizację uczelni (nawet najlepszej) powinny pozostać standardy kształcenia i odpowiednie przygotowanie do późniejszej pracy. W tym wypadku Europa nie powinna wzorować się na USA⁽¹¹⁾. Receptą dla niej jest dążenie do doskonałości i sprawiedliwości.

5.13. Cyfryzacja to zmiana paradygmatu, której szkolnictwo wyższe mocno doświadcza zarówno w obszarze nauczania (mieszanego⁽¹²⁾) i uczenia się, umiejętności nauczycieli i studentów, jak i w dziedzinie struktur zarządzania. Potrzeba będzie większej dynamiki i elastyczności na wszystkich poziomach. W tym przypadku korzystna, o ile nie niezbędna, jest też ściślejsza współpraca między szkolnictwem wyższym a sektorem prywatnym.

⁽¹⁰⁾ Zob. www.heinnovate.eu, HEInnovate, *How entrepreneurial is your HEI?* [Na ile przedsiębiorcza jest Twoja instytucja szkolnictwa wyższego?].

⁽¹¹⁾ Zob. *The Economist*, 28 marca 2015 r., raport specjalny poświęcony amerykańskiemu uniwersytetom: „Excellence v equity” [Doskonałość a sprawiedliwość].

⁽¹²⁾ Nauczanie mieszane (*blended learning*) polega na (zintegrowanym) wykorzystaniu tradycyjnych i otwartych (internetowych) form kształcenia.

6. Uwydatnienie wymiaru europejskiego

6.1. EKES z zadowoleniem przyjmuje fakt, że wszystkie omówione wyżej zagadnienia, wraz z kwestią modernizacji szkolnictwa wyższego, są w coraz większym stopniu uwzględniane w programie działań UE. Byłoby pożądane, aby wypracować wspólne podejście na rzecz pomyślnego ukończenia europejskiego obszaru szkolnictwa wyższego i europejskiej przestrzeni badawczej.

6.2. Otwarte i przejrzyste uczelnie oraz właściwie zdefiniowana europejska strategia przewodnia będą bardzo korzystne dla jednolitego rynku oraz z punktu widzenia modernizacji odpornego społeczeństwa europejskiego na arenie światowej. W tym kontekście kluczową kwestią jest swoboda mobilności studentów i pracowników naukowych oraz przepływu wiedzy.

6.3. Zaangażowanie UE w sprawy szkolnictwa wyższego zaczęło się od propagowania badań naukowych w kolejnych programach ramowych. Zwiększa się tymczasem jej zaangażowanie w dziedzinie kształcenia. W pakcie stabilności i wzrostu położono nacisk na potrzebę utrzymania wydatków stymulujących wzrost, obejmujących w szczególności szkolnictwo wyższe.

6.4. Dwa z pięciu głównych celów strategii „Europa 2020” są bezpośrednio związane ze szkolnictwem wyższym: inwestycje na rzecz badań naukowych, rozwoju i innowacji oraz kształcenie. Do realizacji tych celów zobowiązano różnych komisarzy europejskich. W zaleceniach dla poszczególnych krajów z 2014 r. ujawniono, że około połowa państw członkowskich zmagają się z poważnymi problemami z niedopasowaniem umiejętności do potrzeb rynku pracy oraz z utrzymującym się brakiem współpracy między podmiotami w dziedzinie szkolnictwa wyższego a przedsiębiorstwami lub innymi zainteresowanymi stronami.

6.5. W zaleceniach dla poszczególnych krajów uwydatniono konieczność zajęcia się kwestią zdolności do zatrudnienia oraz potrzebami sektora prywatnego i studentów lub absolwentów jako przyszłych pracowników (bądź pracodawców), a także konkurencyjnością – poprzez skuteczniejszą współpracę między szkolnictwem wyższym, instytucjami badawczymi i przedsiębiorstwami. EKES nalega, by skuteczniej monitorowano działania następcze podejmowane wskutek zaleceń dla poszczególnych krajów i aby Komisja i Rada przeprowadzały otwartą dyskusję nad ich wynikami.

6.6. Choć szkolnictwo wyższe powinno być autonomiczne i rozliczalne, niektóre siły polityczne w państwach członkowskich domagają się wprowadzenia silniejszych uregulowań, co prowadziłoby do ograniczenia tej autonomii. Przywołuje się w tych wypadkach zasadę pomocniczości, co uniemożliwia harmonizację systemów szkolnictwa wyższego w Europie. Stanowiłoby to szkodę dla interesów studentów i społeczeństwa jako całości.

6.7. Należy wykorzystywać wyższe i szersze kwalifikacje w UE i poza jej granicami. Wymaga to transgranicznych projektów twórczej wymiany między uczelniami, wykładowcami i studentami, jak również wymaga to otwartości na świat. Wyraźne zaangażowanie ze strony Rady, państw członkowskich i Komisji powinno zaowocować korzystniejszymi wynikami szkolnictwa wyższego za sprawą lepszej wymiany i dostosowania kompetencji krajowych i unijnych.

6.8. EKES konsekwentnie podkreśla zasadnicze znaczenie unijnych programów badań naukowych i innowacji. Transgraniczne badania naukowe stymulują zwrot z inwestycji, unijne programy zachęcają do skoncentrowania się na kluczowych technologiach i strategicznych tematach, finansowanie przez wiele krajów prowadzi do lepszych wyników, a europejskie sojusze naukowe realnie wzmacniają europejską konkurencyjność. W tym celu należy rozszerzyć też wymianę nowej wiedzy, zwłaszcza za sprawą otwartego dostępu.

6.9. Europejska Rada ds. Badań Naukowych, w ramach siódmego programu ramowego, a od 2014 r. w ramach programu „Horyzont 2020”, z powodzeniem wspiera wysokiej jakości badania naukowe w drodze konkurencyjnego finansowania. Transgraniczną mobilność pracowników naukowych, nauczycieli akademickich i studentów cały czas utrudniają jednak bariery strukturalne.

6.10. Wyniki szkolnictwa wyższego i badań naukowych coraz częściej poddaje się ocenie, zapewniając również ich przejrzystość na całym świecie. Uczelnie współpracują i konkurują ze sobą w skali globalnej, pracując nad wspólnymi projektami badawczymi, dążąc do doskonałości oraz pozyskując coraz częściej studentów i pracowników z państw nienależących do UE. To kwestia o kluczowym znaczeniu, ale postęp w tym zakresie mogą hamować krajowe regulacje i brak bodźców. Przeprowadzone na skalę międzynarodową oceny wskazują na coraz większe dysproporcje między europejskimi ośrodkami akademickimi osiągającymi najlepsze wyniki a pozostałymi podmiotami.

6.11. Należy podjąć większe wysiłki, aby zaangażować we wspólne projekty wybitnych pracowników naukowych z całej Europy. Trzeba również połączyć enklawy doskonałości z całej Europy i zmobilizować je do udziału w najważniejszych europejskich projektach badawczych.

6.12. Mobilność nauczycieli akademickich i studentów w Europie jest niewielka z uwagi na sztuczne przeszkody w obiegu transgranicznym. Sprawą niecierpiącą zwłoki jest zrównanie warunków pracy badaczy i nauczycieli akademickich oraz wprowadzenie większej konwergencji programów nauczania i dyplomów przyznawanych studentom.

6.13. Należy udoskonalić nieadekwatne statystyki i lepiej je wykorzystywać do pomiaru zakresu mobilności i do jej wspierania.

6.14. Dobre efekty przynosi otwarcie i usprawnienie szkół wyższych oraz zróżnicowanie kulturowe za sprawą większego umiędzynarodowienia. Co więcej, wsparcie w postaci nowoczesnych mediów społecznościowych, instrumentów przejrzystości takich jak U-Multirank oraz specjalizacji szkół wyższych zachęca studentów do podejmowania konkretnych decyzji. Pomoc im powinny pragmatyczne rozwiązania na poziomie UE.

6.15. Dalszą drogę może wskazać zacieśniona współpraca między chętnymi podmiotami. Dobrym przykładem jest zawarte ostatnio między państwami Beneluxu porozumienie dotyczące automatycznego wzajemnego uznawania dyplomów. Jest to zdecydowany krok naprzód⁽¹³⁾. Tendencja do wzajemnego uznawania dyplomów ukończenia studiów wyższych oraz różnych stopni naukowych pomoże ograniczyć bariery między uczelniami i zaprowadzić otwartą wymianę.

6.16. Należy umiędzynarodowić adekwatne systemy zapewniania jakości; powinny one też mieć wyraźny związek z Unią Europejską. W parze z tym idzie również konieczność uznawania decyzji w sprawie przyznania akredytacji. Należy popierać wszelkie inicjatywy w tej dziedzinie⁽¹⁴⁾. Proces wzajemnego uznawania powinien stopniowo doprowadzić do akredytacji ogólnoeuropejskiej, a przede wszystkim stymulować jakość nauczania na uczelniach osiągających gorsze wyniki.

6.17. Praktyki takie byłyby korzystne dla całej Europy zarówno z punktu widzenia mobilności, jak i zdolności do zatrudnienia. Wprowadzenie jednego dyplomu dla kilku uczelni zwiększyłoby atrakcyjność programów realizowanych wspólnie przez uczelnie. Należy rozważyć wsparcie na rzecz partnerstwa (*twinning*). Wymiana praktyk administracyjnych i dydaktycznych na miejscu może zaowocować lepszą jakością.

6.18. Podstawowym warunkiem umiędzynarodowienia jest posługiwanie się wspólnymi językami. Ze względów kulturowych i gospodarczych wskazana jest znajomość (więcej niż dwóch) języków. Współczesnym wspólnym językiem może być język angielski. Postęp w zakresie poprawy umiejętności językowych jest zbyt wolny. Należy rozważyć wprowadzenie obowiązku znajomości przez studentów jednego języka obcego.

6.19. Program Erasmus+ cieszy się ogromnym powodzeniem i stanowi ogromny krok naprzód na rzecz ułatwiania mobilności. Jest również dobrze postrzegany przez przedsiębiorstwa. Doskonale wpisuje się w nadrzędną zasadę Komisji dotyczącą wspierania wzrostu gospodarczego i zatrudnienia. Finansowanie programu powinno odpowiadać rosnącemu zapotrzebowaniu. Należy wyeliminować wszelkie ograniczenia prawne dotyczące wymiany studentów.

⁽¹³⁾ 18 maja 2015 r. państwa Beneluxu podpisały porozumienie w sprawie automatycznego wzajemnego uznawania dyplomów ukończenia studiów wyższych. W ramach procesu bolońskiego grupa pionierska (*Pathfinder Group*) zaleca, by wspólnie z państwami partnerskimi o podobnych zapatrywaniach zbadano możliwość systemowego automatycznego uznawania kwalifikacji w skali regionalnej.

⁽¹⁴⁾ Na przykład 9 lipca 2015 r. Akkreditierungsrat (Niemcy) i NVAO (Niderlandy, Belgia – Flandria) porozumiały się w sprawie wzajemnego uznawania decyzji o przyznaniu akredytacji w odniesieniu do wspólnych programów tych krajów.

6.20. Europejskie fundusze strukturalne i inwestycyjne słusznie skoncentrowano na innowacjach i czynnikach wzrostu, w tym na badaniach naukowych. Komisja musi odgrywać przewodnią rolę we wzmacnianiu udziału szkół wyższych w projektach regionalnych.

6.21. Uczelnie z zasady są niezależne od władz lokalnych i regionalnych, chociaż odnotowuje się istotne wyjątki. Na te wyjątki należy zwrócić uwagę. Bardzo pozytywny wkład wnosi również program europejskich funduszy strukturalnych i inwestycyjnych (ESIF), który za sprawą RIS3 ⁽¹⁵⁾ łączy badania naukowe z unijnymi programami regionalnymi, tworząc warunki sprzyjające innowacjom.

6.22. Uczelnie powinny posiadać informacje na temat RIS3 i ich stosowania na różnych poziomach. Wraz z zaangażowanymi władzami regionalnymi powinny czynnie uczestniczyć w programie.

6.23. Niestety, z przyczyn związanych z zarządzaniem, uczelnie nadal w niedostatecznym stopniu wykorzystują ten program europejskich funduszy strukturalnych i inwestycyjnych. Należy dążyć do synergii programów UE (EFIS, „Horyzont 2020” i Erasmus+), tę jednak utrudniają sprzeczne warunki.

Bruksela, dnia 9 grudnia 2015 r.

Przewodniczący
Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego
Georges DASSIS

⁽¹⁵⁾ RIS3 – krajowe lub regionalne strategie badań naukowych i innowacji na rzecz inteligentnej specjalizacji.